

ενδεικτικές απαντήσεις

ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

⌘ ΔΙΑΔΗΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ⌘

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ *Ἠθικὰ Νικομάχεια*, Β 1, 7-8 / Β 3, 1-2

A1. α. & β

1. Ο Επιμηθέας σκόπιμα αφήνει τον άνθρωπο χωρίς εφόδια. : ΛΑΘΟΣ
(*Λαθὼν καταναλώσας τὰς δυνάμεις εἰς τὰ ἄλογα· λοιπὸν δὴ ἀκόσμητον ἔτι αὐτῷ ἦν τὸ ἀνθρώπων γένος, καὶ ἠπόρει ὅτι χρήσαι το*)
2. Ο Προμηθέας έρχεται να ελέγξει τη διανομή των εφοδίων. : ΣΩΣΤΟ
(*ἔρχεται Προμηθεὺς ἐπισκεψόμενος τὴν νομὴν*)
3. Ο Προμηθέας προβληματίζεται για το πώς θα σώσει τον άνθρωπο. : ΣΩΣΤΟ
(*Ἄπορία οὖν σχόμενος ὁ Προμηθεὺς ἦντινα σωτηρίαν τῷ ἀνθρώπῳ εὔροι*)
4. Η είσοδος στην ακρόπολη του Δία επιτρέπεται στον Προμηθέα. : ΛΑΘΟΣ
(*Τῷ δὲ Προμηθεῖ εἰς μὲν τὴν ἀκρόπολιν τὴν τοῦ Διὸς οἴκησιν οὐκέτι ἐνεχώρει εἰσελθεῖν -πρὸς δὲ καὶ αἱ Διὸς φυλακαὶ φοβεραὶ ἦσαν-*)
5. Μετά την παρέμβαση του Προμηθέα ο άνθρωπος αποκτά αφθονία αγαθών. : ΣΩΣΤΟ
(*τέχνην τὴν τοῦ Ἡφαίστου καὶ τὴν ἄλλην τὴν τῆς Ἀθηνᾶς δίδωσιν ἀνθρώπῳ, καὶ ἐκ τούτου εὐπορία μὲν ἀνθρώπῳ τοῦ βίου γίγνεται*)

Μονάδες 10

- B1.** Όπως φάνηκε από τη συμφωνία των δύο Τιτάνων στην προηγούμενη ενότητα, τη διανομή των φυσικών εφοδίων στα άλογα όντα ανέλαβε ο απερίσκεπτος, όπως δηλώνει και τ' όνομά του (*ἐπι + μῆδος = φροντίδα*), Επιμηθέας. Σ' αυτή την αποστολή με μεγάλη προσοχή (με τη μέθοδο της αποκλειστικής διάζευξης για την τήρηση συμμετρικών αναλογιών), κάλυψε τελεολογικά το φυσικό νόμο της αναπλήρωσης, για να καλυφθεί μια αδυναμία από μια ικανότητα, προκειμένου να μπορέσουν όλα τα όντα να κρατηθούν στη ζωή, όταν ανέβουν στην επιφάνεια της γης.

Στη συγκεκριμένη ενότητα φαίνεται η ισορροπία δυνάμεων στα άλογα όντα (*ἐμμελῶς πάντων ἔχοντα*), κυρίως μέσα από την οπτικοακουστική εικόνα (*ἐμμελῶς*) και την παρομοίωση του ζωικού βασιλείου με τέλεια μουσική ορχήστρα, σε πλήρη αντιδιαστολή με την απόλυτη εγκατάλειψη του ανθρώπου κυριολεκτικά αφημένου στη

μοίρα του (γυμνὸν τε καὶ ἀνυπόδητον καὶ ἄοπλον καὶ ἄστρωτον). Με το επίθετο «ἀκόσμητον» νοείται αυστηρά η έλλειψη βιολογικού οπλισμού του ανθρώπινου γένους για την επιβίωσή του, καθώς υπονοείται πως ήδη από το αρχικό στάδιο διάπλασής του ο άνθρωπος διαθέτει ένα σημαντικό εφόδιο, το λόγο, με τη διττή του σημασία. Δεν θα μπορούσε, επομένως, ο Επιμηθέας να μοιράσει μόνο φυσικά εφόδια (τρίχωμα, σκληρό δέρμα, οπλές κ.ά.) στον άνθρωπο· ως αντιστάθμισμα, ωστόσο, των παραπάνω θα έπρεπε να επινοήσει κάποιο άλλο εφόδιο, για να τεθεί στη συνέχεια ως πρόβλημα προς λύση στον προνοητικό Προμηθέα.

Η επιπολαιότητα αυτή του Επιμηθέα (ἄτε δὴ οὐ πάνυ τι σοφὸς ὢν ὁ Ἐπιμηθεὺς ἔλαθεν αὐτὸν καταναλώσας τὰς δυνάμεις εἰς τὰ ἄλογα) ήταν απολύτως αναμενόμενη από την αντιστροφή ρόλων των δύο Τιτάνων. Αποσυμβολίζοντάς την, ο Πρωταγόρας εξοικονομεί την προώθηση του μύθου, προβάλλοντας πως η φύση με τα εκτελεστικά της όργανα κάνει οικονομία δυνάμεων· στη φύση όλα εξυπηρετούν ένα σκοπό, αλλά δεν αποκλείεται το λάθος, το τυχαίο, αυτό που σε λίγο η ίδια – με την ευεργετική παρέμβαση του Προμηθέα – θα αποκαταστήσει για την τήρηση συμμετρικών αναλογιών.

Μονάδες 10

B2. Με τον όρο «έντεχνον σοφίαν» νοούνται οι υλικο-τεχνικές γνώσεις της Αθηνάς, με τις οποίες ο άνθρωπος εξασφαλίζει τις βιοτικές του ανάγκες και αντιμετωπίζει τα όποια πρακτικά προβλήματα, κάνοντας την καθημερινότητά του ευκολότερη και καλύτερη και καλύπτοντας έτσι την ανεπάρκειά του σε φυσικά όπλα. Όπως αναφέρει το σχολικό εγχειρίδιο, πρόκειται για τη σοφία που εμπεριέχει την τέχνη, την σοφία που συμπορεύεται με την τέχνη. Αρχικά η έννοια της σοφίας έχει κυρίως να κάνει με τη δεξιότητα και την εμπειρία σε κάποια τέχνη, την αρχιτεκτονική, τη γλυπτική, τη μεταλλουργία, την ιατρική κλπ. Ο προσδιορισμός «έντεχνος» επιτρέπει στον Πρωταγόρα να διευκρινίσει επομένως ότι αυτού του είδους τη σοφία εννοεί, και όχι αυτή που συνδέουμε με τη γνώση των επιστημών και τη φιλοσοφία.

Αυτές από μόνες τους όμως δεν μπορούν να αποβούν χρήσιμες (ἀμήχανον γὰρ ἦν ἄνευ πυρὸς αὐτὴν κτητὴν τῷ ἢ χρησίμην γενέσθαι)· μόνο σε συνδυασμό με την «ἔμπυρον τέχνην» του Ηφαίστου, δηλαδή με την υλικοπρακτική εφαρμογή, μπορούν να αποβούν ευεργετικές για τον άνθρωπο. Αυτός ο συγκερασμός των πρακτικών γνώσεων του Ηφαίστου και των καθαρά θεωρητικών της Αθηνάς, η αρμονική σύζευξη θεωρίας και πράξης είναι η βάση ανάπτυξης ενός προηγμένου υλικο-τεχνικού πολιτισμού (εὐπορία). Για αυτόν άλλωστε το λόγο οι δύο θεοί κατοικούν στο ίδιο ανάκτορο, έχουν κοινό ναό στην Αγορά της αρχαίας Αθήνας, λατρεύονται συχνά σε κοινές λατρευτικές τελετές (Απατούρια, Χαλκεία) και η ίδια η Αθηνά ήταν παιδαγωγός του Εριχθονίου, του γιου του Ηφαίστου. Προβάλλεται έντονα η θεική προέλευση των δώρων του Προμηθέα προς τον άνθρωπο, απ' όπου

ακριβώς προκύπτει η μεγάλη αξία των ιδιοτήτων του ανθρώπου που αντιπροσωπεύουν ένα ανώτερο στάδιο πολιτισμού, παρόμοιο με το θεϊκό.

Ακόμη πιο σημαντική είναι όμως η **πολιτική τέχνη**, το απαραίτητο συστατικό της πολιτικής οργάνωσης μιας κοινωνίας. Δεν θα μπορούσε να φυλάσσεται σε κάποιο άλλο σημείο από το παλάτι του πατέρα θεών και θνητών. Με δεδομένο ότι οι θεοί του Ολύμπου πλάστηκαν από τους αρχαίους Έλληνες ανθρωπομορφικά και ανθρωποκεντρικά, η κατοικία τους είχε την ίδια μορφή με αυτή των ανθρώπων· το ανάκτορο του Δία διέθετε κάτω πόλη και ακρόπολη. Εκεί, στο πιο ψηλό και απόκορημο σημείο, άγρυπνοι φρουροί (το Κράτος και η Βία) φύλασσαν συνεχώς την πολιτική αρετή. Είναι, επομένως, πολύ δύσκολη, αλλά και βαρυσήμαντη η διαδικασία πολιτικής οργάνωσης. Σε αυτό το υψηλό και απρόσιτο σημείο δεν μπόρεσε να πλησιάσει αθέατος ο Προμηθέας, για να μην δοθεί αυτή τη στιγμή, κατά τη φάση της δημιουργίας του ανθρώπου, η πολιτική αρετή (και να δοθεί υστερόχρονα ως δυνατότητα σε όλους στην επόμενη φάση του μύθου από τον ίδιο το Δία).

Μονάδες 10

- B3.** α) Σωστό, β) Σωστό, γ) Λάθος, δ) Σωστό, ε) Λάθος

Μονάδες 10

- B4.** **είμαρμένη :** μερίδιο
ἐξιέναι : εισιτήριο
ἔσχε : σχήμα
κλέπτει : κλεψύδρα
λαθὼν : λήθη

Μονάδες 10

- B5.** Και στα δύο κείμενα είναι **ευεργετική** η παρέμβαση του Προμηθέα για το ανθρώπινο γένος, καθώς δωρίζει τη φωτιά, πολύτιμο - και μέχρι τότε αποκλειστικά θεϊκό κτήμα - στον άνθρωπο, αλλά και άλλα στοιχεία του τεχνικού πολιτισμού. Είναι εμφανής, λοιπόν, η **αισιόδοξη οπτική** για τη φύση και την πορεία του ανθρώπου στο χρόνο (σε αντίθεση με την κατιούσα πορεία της ανθρώπινης εξέλιξης του Ησιόδου στη *Θεογονία*).

Αρχικά, στην τραγωδία του Αισχύλου ο Τιτάνας τονίζει με καμάρι ότι ο ίδιος είναι δωρητής (στ. 476-477: *Με τη συνέχεια ... σκαρφίστηκα*) κάθε λογικής και τεχνικής δεξιότητας του ανθρώπου, συμπεριλαμβάνοντας σε αυτές ακόμη και την τέχνη της μαντείας (στ.484) (πέραν της φαρμακευτικής, της μεταλλουργίας κλπ). Δεν γίνεται βέβαια καμία αναφορά στην πολιτική οργάνωση των ανθρώπινων κοινωνιών. Εντύπωση προξενούν και οι δύο τελευταίοι στίχοι (στ. 505-506) : ο Προμηθέας τονίζει ότι οι άνθρωποι οφείλουν ευγνωμοσύνη στον ίδιο, και προφανώς όχι στο Δία. Διαφαίνεται έτσι η αρχική πρόθεση του Τιτάνα,

δηλαδή η εναντίωση στην τυραννικότητα του Δία μέσω της δωρεάς της φωτιάς στον άνθρωπο και των χρήσιμων οδηγιών από την πλευρά του για το πώς αυτές να αποβούν χρήσιμες.

Από την άλλη, ο Προμηθέας του Πρωταγόρα προβαίνει στην κλοπή, για να αποκαταστήσει την αβλεψία του Επιμηθέα, για να αποκαταστήσει σε τελική ανάλυση το αδιέξοδο που προκάλεσε ο αδερφός του. Δωρίζει, λοιπόν, στον άνθρωπο τις τεχνικές δεξιότητες –όχι όμως a priori- μαζί με τη φωτιά, θέτοντας έτσι τη βάση του υλικοτεχνικού πολιτισμού (*κλέπτει ... δωρείται άνθρωπω/ εὐπορία μὲν ἀνθρώπω τοῦ βίου γίνεται*). Ο Προμηθέας υφίσταται την οργή του Δία, επειδή προσπάθησε να διορθώσει τα λάθη του Επιμηθέα (*κλοπῆς δίκην μετήλθεν*) και υπό την πίεση του χρόνου που είχε καθορίσει η μοίρα (*ἤδη δὲ καὶ ἡ εἰμαρμένη ἡμέρα παρῆν*).

Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι οι τεχνικές γνώσεις παρουσιάζονται ως απόρροια μιας **συγκεκριμένης παρελθοντικής στιγμής** (όπως οι δέκα εντολές δόθηκαν από το Μωσῆ στον άνθρωπο) και όχι ως αποτέλεσμα σταδιακών και μακροχρόνιων προσπαθειών στην ιστορία του ανθρώπου. Θα πρέπει να αποσυμβολίσουμε την παρέμβαση του Προμηθέα και να τη δούμε ως φάση της εξέλιξης (ΦΑΣΗ ΠΡΟΜΗΘΕΑ), κατά την οποία πραγματοποιούνται η γένεση των τεχνών και ο σχηματισμός των πρώτων κοινωνιών. έτσι, δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για την επιβίωση του ανθρώπου και την προσαρμογή του στο φυσικό περιβάλλον. Κατά τον Αύγ. Μπαγιόνα ο Προμηθέας κλέβοντας τη φωτιά, αψηφώντας τις άλογες και αυθαίρετες αποφάσεις του Δία, εκφράζει και ενισχύει την ορθολογική πίστη του ότι ο άνθρωπος μπορεί με τη γνώση να κυριαρχήσει στη φύση, να την αλλάξει και να καλυτερέψει τη ζωή του.

Μονάδες 10

☞ ΑΛΙΛΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ☜

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ *Κυνηγετικός*, 13. 1-5

- Γ1.** «Εγώ λοιπόν δεν είμαι ειδικός, ωστόσο γνωρίζω ότι καταρχάς το σημαντικότερο είναι το να διδάσκεται (κανείς) από την ίδια του τη φύση την αρετή, ενώ κατά δεύτερο λόγο (το να διδάσκεται) από όσους πραγματικά (ή: όντως) γνωρίζουν καλά κάτι σωστό σε μεγαλύτερο βαθμό παρά από όσους κατέχουν την τέχνη της εξαπάτησης (ή: παραπλάνησης). Ίσως λοιπόν μιλάω με τρόπο όχι σοφιστικό· ούτε αυτό επιδιώκω άλλωστε.»

Μονάδες 10

- Γ2.** Ο Ξενοφών διατυπώνει σοβαρές επικρίσεις για την επιρροή που ασκούν οι σοφιστές στους νέους. Αρχικά, επισημαίνει ότι δεν οδηγούν τους νέους στην αρετή (*ὅτι φασὶ μὲν ἐπ' ἀρετὴν ἄγειν οἱ πολλοὶ τοὺς νέους, ἄγουσι δ' ἐπὶ τοῦναντίον*). Ασχολούνται με ανούσια θέματα (*ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ματαίων πολλὰ αὐτοῖς γέγραπται*), οδηγώντας τους νέους σε μάταιες

απολαύσεις (ἀφ' ὧν τοῖς νέοις αἰ μὲν ἡδοναὶ κεναί). Οἱ νέοι, λοιπόν, χρονοτριβούν σε ανώφελες σπουδές (διατρίβειν δ' ἄλλως παρέχει τοῖς ἐλπίσασί τι ἐξ αὐτῶν μαθήσεσθαι), ἐνῶ οἱ σοφιστὲς διδάσκουν σε ἐξεζητημένο ὕφος, γιὰ νὰ αποκρύψουν τὴν κενότητα τῶν λόγων τους (Μέμφομαι οὖν αὐτοῖς τὰ μὲν μεγάλα μειζόνως· περὶ δὲ ὧν γράφουσιν, ὅτι τὰ μὲν ῥήματα αὐτοῖς ἐξήτῃται, γνῶμαι δὲ ὀρθῶς ἔχουσιν, αἷς ἂν παιδεύοιντο οἱ νεώτεροι ἐπ' ἀρετῆν, οὐδαμοῦ).

Μονάδες 10

- Γ3. α)** ἄνδρα : ἄνδρας
 γράμματα : γράμμα
- ὄντιν' : οὔστινας
 ὧν : οὔ
- β)** ἐωράκαμεν : ἴδωμεν
 ἐποίησαν : ποιήσωσιν
 παρέχονται : παρᾶσχωσιν

Μονάδες 10

- Γ4. α)** ΥΠΟΘΕΣΗ: εἰ καλῶς ἔχοιεν (εἰ + ευκτική)
 ΑΠΟΔΟΣΗ : ὀνόματα μὲν γὰρ οὐκ ἂν παιδεύσειε (δυνητική ευκτική).
 Ο υποθετικός λόγος δηλώνει τὴν απλή σκέψη του λέγοντος.

Για νὰ δηλώσει τὸ προσδοκώμενο, θα πάρει τὴν ἐξῆς μορφή :

ΥΠΟΘΕΣΗ: ἐὰν / ἄν / ἦν καλῶς ἔχωσιν (υποτακτική)
 ΑΠΟΔΟΣΗ : ὀνόματα μὲν γὰρ οὐ παιδεύσει (οριστική Μέλλοντα) (ἢ: οὐκ ἂν παιδεύσειε (δυνητική ευκτική, μελλοντική ἔκφραση).

- β)** πολλὰ αὐτοῖς γέγραπται : αττική (παθητική) σύνταξη (τὸ ῥήμα δὲν συμφωνεῖ στὸν ἀριθμὸ μὲ τὸ πληθυντικὸ οὐδέτερο υποκείμενό του).

Μετατροπὴ παθητικῆς σύνταξης σε ενεργητικὴ :

πολλὰ αὐτοὶ γεγράφασιν.

Μονάδες 10

ΟΡΟΣΗΜΟ ΠΕΙΡΑΙΑ

Ρένα Σαρμπάνη
Γιάννης Μουσούλης
Αντώνης Γαβρίλης
Δημήτρης Μητρούσας